

OLIMLAR NIGOHİ

ILMIY OMMABOP JURNAL

4-SON 2026-YIL

ISSN 3060-5458

BUXORO -2026

OLIMLAR NIGOHI

ilmiy ommabop jurnal

4-son (2026-yil, mart)

Jurnal 2025-yildan chiqa boshlagan

Buxoro -2026

MUNDARIJA		
4	Oygul Jumayevna Kholmuminova Peculiarities or family, school and community cooperation in environmental legal education	<i>Pedagogika</i>
10	Sunnatov Umid Taxirovich, Mamatxanov Nodirxon Sadridin o'g'li Ommaviy tartibsizliklarni bartaraf etishga jalb qilinadigan bo'linmalarni jismoniy va ruxiy tayyorlashda mavjud muammolar va ularning yechimlari	<i>Huquq</i>
15	Sharofiddinova Zebiniso Sheroz qizi O'quvchilarda sanogen tafakkurni namoyon bo'lishining o'ziga xos xususiyatlari	<i>Psixologiya</i>
19	Olimov Temur Hasanovich, Kenjayeva Gulhayo Alisher qizi Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishda pedagogik texnologiyalar	<i>Pedagogika</i>
24	Baratova Malika Ulug'bek qizi, Sharipova Sunbula Ahad qizi "Lison ut-tayr" dostonida yetti vodiy talqini	<i>Filologiya</i>
31	Tosheva Gulnora Djuraevna, Eliyeva Ra'no Rustam qizi Bo'lajak muhandislarining dizaynerlik faoliyatini rivojlantirishga oid uslubiy tavsiyalar	<i>Pedagogika</i>
39	Durnazarov Yorqin Shoniyoz o'g'li Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi	<i>Pedagogika</i>
42	Kamolova Dinora Sultonmurod qizi, Avezov Sobit Safarovich Montessori ta'limi orqali bolalar rivojlanishidagi innovatsion yondashuv	<i>Pedagogika</i>
50	Allamurodova Gulhayo Panjimurodovna O'quvchilar bilimni baholashning nazariy asoslari	<i>Pedagogika</i>
54	Istatilloev Sardor Nusratilloevich Inclusive education and social perspectives towards inclusive education	<i>Pedagogika</i>
57	Shamsuddinova Sohobaxon Biloliddin qizi The social risks of extremist propaganda in the information society	<i>Sotsiologiya</i>
61	Hamroyev Temurbek Jamshid o'g'li Migratsion oilalarda o'sayotgan o'smirlarning ijtimoiy muhitga integratsiyalashuvi va psixologik moslashuvi	<i>Psixologiya</i>
68	Shokirov Mubin Rustamovich, Ergasheva Iroda Qosimovna O'zbekiston respublikasida inson huquq va erkinliklarini ta'minlashning ijtimoiy-siyosiy va huquqiy asoslari: shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va zamonaviy tendensiyalar	<i>Huquq</i>
72	Shamsuddinova Sohobaxon Biloliddin qizi The importance of cultural awareness in language teaching among uzbek students	<i>Filologiya</i>
76	Kholmuminova Aziza Zafar kizi Teaching moral values through the application of innovative pedagogical technologies	<i>Pedagogika</i>
79	Ziyodullayeva Shohsanam Ubaydullayevna "O'zbek bolalar adabiyotida adabiy ertaklarning shakllanishi va rivojlanish bosqichlari"	<i>Filologiya</i>
82	Akramqulova Mohira Sherali qizi Ta'lim jarayonida o'quvchilarni ijtimoiy faollikka yo'naltirish metodikasining evolyutsiyasi va tarbiyaviy samaradorligi tahlili	<i>Pedagogika</i>
85	X. Qilichova, Asadova Marjona Ahmad qizi	<i>Pedagogika</i>

	Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari	
90	Ochilova Farida Soliyevna Oliy ta'lim muassasalarida aralash ta'lim modelini joriy etishning pedagogik samaradorligi va innovatsion imkoniyatlari	<i>Pedagogika</i>
94	Ilxamova Diana Ikromovna O'smir yoshdagi o'quvchilarda tolerantlikni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari	<i>Psixologiya</i>
100	Namozov Baxrom, Ibrohimov Anvarjon Nurullayevich 7-sinf o'smirlarida emotsional barqarorlikni rivojlantirishda maktab psixologining roli	<i>Psixologiya</i>
105	Yusupova Rayona Bahromjon qizi Missionerlik va prozelitizmning siyosiy-ijtimoiy xavfi	<i>Sotsiologiya</i>
108	Hafizov Diyorbek Shaxsga doir ma'lumotlar tushunchasi va himoyasi	<i>Huquq</i>
117	Murodov Shomurod Shahobiddinovich Fanlararo loyihalar tushunchasining pedagogik mohiyati va ta'lim jarayonidagi o'rni	<i>Pedagogika</i>
121	Nasrullayeva Sohiba Sharofovna Kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik mohiyati va ta'lim jarayonidagi metodologik ahamiyati	<i>Pedagogika</i>
125	Nazarova Gulira'no Xamidovna Neyro-lingvistik dasturlash (nlp) texnologiyalarining pedagogik mohiyati va yozma ishlarni baholashdagi o'rni	<i>Pedagogika</i>
129	Toshpo'latova Guliniso Rajab qizi, Baxtiyorova Zarnigor Alisher qizi Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ta'lim sifatini oshirish	<i>Pedagogika</i>
133	Nabiyev Muhridin Baxtiyor o'g'li O'zbekiston ekologik qonunchiligida barqaror rivojlanish tamoyillarining huquqiy ifodasi	<i>Huquq</i>
137	Xamroyev Mansur Choriyevich Migrantlar bilan ishlashning ijtimoiy-psixologik muammolari	<i>Psixologiya</i>
143	Mamatqulov Akbarjon Raim o'g'li Raqamli texnologiyalar sharoitida texnika talabalarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish	<i>Pedagogika</i>
148	Mamatrayimov Jumanazar Mamatmurod o'g'li The impact of peers and social media on adolescents' psyche in relation to destructive religious ideas	<i>Psixologiya</i>
153	Toshmamatova Umida O'ktam qizi Semantic and etymological features of ethnically motivated place names in uzbek and english	<i>Filologiya</i>
156	Saydullayev Shohruh Shuhrat o'g'li Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida davlat boshqaruvi va huquqiy tartibot	<i>Huquq</i>
161	Ergashev Behzod Asat o'g'li Tomas Gobbs va Jon Lokk falsafasida tabiiy huquqlar konsepsiyasining qiyosiy-huquqiy tahlili	<i>Huquq</i>
167	Qudratillayev Jamshidjon Bahodir o'g'li Sh. L. Monteskye qarashlarida hokimiyatlar bo'linishi g'oyalariining falsifiy ahamiyati	<i>Huquq</i>

170	<i>Yusupova Rayona</i> The role of motivation in second language acquisition	<i>Pedagogika</i>
174	<i>Turumbetova Zamiра Юсунбаевна</i> Роль эмоционального интеллекта в профилактике и коррекции нарушений поведения у студентов	<i>Pedagogika</i>
181	<i>Davlatova Nozanin Sirojiddin qizi</i> Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi va ta'lim jarayoni	<i>Psixologiya</i>
184	<i>Ibragimova Muhliisa</i> The role of motivation in second language acquisition	<i>Pedagogika</i>

Davlatova Nozanin Sirojiddin qizi
Buxoro Davlat Pedagogika instituti talabasi

LEV VYGOTSKIYNING IJTIMOIIY-MADANIY RIVOJLANISH NAZARIYASI VA TA'LIM JARAYONI

Annotatsiya. Ushbu maqolada Lev Semyonovich Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi, uning asosiy tushunchalari va ta'lim jarayoniga ta'siri ilmiy-faktli ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Yaqin rivojlanish zonasi, vositachilik, scaffold ta'lim va til hamda tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik kabi konsepsiyalar batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: Vygotskiy, ijtimoiy-madaniy nazariya, yaqin rivojlanish zonasi, scaffold ta'lim, kognitiv rivojlanish, ta'lim psixologiyasi.

Abstract. This article analyzes Lev Semyonovich Vygotsky's sociocultural theory of development, its core concepts, and its impact on the educational process based on scientific and factual data. Key concepts such as the Zone of Proximal Development (ZPD), mediation, scaffolding, and the relationship between language and thought are explored in detail.

Key words: Vygotsky, sociocultural theory, zone of proximal development (ZPD), scaffolding, cognitive development, educational psychol

Аннотация. В данной статье на основе научно-фактических данных анализируется социально-культурная теория развития Льва Семёновича Выготского, её основные концепции и влияние на образовательный процесс. Подробно освещены такие понятия, как зона ближайшего развития, опосредование, строительные леса (скаффолдинг) в обучении, а также взаимосвязь между языком и мышлением.

Ключевые слова: Выготский, социально-культурная теория, зона ближайшего развития (ЗБР), скаффолдинг, когнитивное развитие, педагогическая психология.

Kirish. Lev Semyonovich Vygotskiy (1896–1934) - rus psixologi va pedagogi bo'lib, u XX asrning eng ta'sirli psixologlaridan biri sifatida tan olingan. U qisqa umr ko'rgan (38 yosh) bo'lishiga qaramay, o'zidan keyin boy ilmiy meros qoldirgan. Uning asarlari, xususan 1934-yilda rus tilida nashr etilgan "Tafakkur va Til" (Thinking and Speech) hamda "Ong va bolaning psixologik rivojlanishi" asarlari zamonaviy pedagogika va psixologiya uchun muhim manba bo'lib kelmoqda.

Vygotskiyning nazariyasi biologik yondashuv (masalan, Piajening individual konstruktivizmi)dan farqli ravishda bolaning rivojlanishi asosan ijtimoiy muhit, madaniyat va muloqot orqali sodir bo'lishini ta'kidlaydi. Bu yondashuv zamonaviy ta'lim tizimida muhim amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Vygotskiy 1896-yil 17-noyabrda Belarusning Orsha shahrida yahudiy oilasida tug'ilgan. 1917-yilda Moskva universitetini huquq fakultetini tamomlagan va bir vaqtda Shanyavskiy xalq universitetida ham tahsil olgan.

1924-yilda Vygotskiy ikkinchi umumrossiya psixonevrologiya qurultoyida "Refleksologik va psixologik tekshirish metodikasi" mavzusida ma'ruza o'qib, Moskva Eksperimental Psixologiya institutiga ishga taklif etilgan. 1934-yilda vafot etganiga qaramay, u o'z hayoti davomida 180 dan ortiq ilmiy asarlar yaratgan.

Uning asarlari Sovet davrida (1936–1956) senzura ostiga olingan va rasmiy ravishda taqiqlangan. Faqat 1962-yilda "Thought and Language" asari ingliz tiliga tarjima qilingandan so'ng uning g'oyalari G'arb olamida keng tarqala boshlagan.

Tadqiqot metadalogiyasi.

1. Umumiy Genetik Qonun

Vygotskiy tomonidan shakllantrilgan umumiy genetik qonunga ko'ra, har qanday oliy psixologik funktsiya avval ijtimoiy darajada (intersixologik), so'ngra individual darajada

(intrapsixologik) paydo bo'ladi. Bu qonun 1930-yilda yaratilgan "Inson rivojlanishining asbobiy metodi" asarida batafsil yoritilgan. Misol uchun, bola avval kattalar bilan birgalikda muammo yechishni o'rganadi, keyinchalik bu jarayon ichki (mustaqil) fikrlashga aylanadi.

2. Yaqin Rivojlanish Zonasi (YRZ)

Vygotskiyning eng muhim va keng qo'llaniladigan konsepsiyasi - "Yaqin Rivojlanish Zonasi" (Zone of Proximal Development - ZPD) - 1935-yilda nashr etilgan "Aqliy rivojlanish muammosi o'quv jarayonida" asarida birinchi marta to'liq bayon etilgan.

YRZ deganda - bolaning mustaqil hal qila oladigan vazifalari (hozirgi rivojlanish darajasi) va malakali kattalar yoki tengdoshlari yordamida hal qila oladigan vazifalari (potensial rivojlanish darajasi) o'rtasidagi masofa tushuniladi. YRZ ta'lim samaradorligini maksimal darajaga ko'tarish uchun o'qituvchi bola rivojlanishining "o'sib kelayotgan qirrasiga" e'tibor qaratishi lozimligini ko'rsatadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, YRZ doirasida olib boriladigan ta'lim bolaning mustaqil ish bilan cheklangan ta'limga qaraganda 40–60% ko'proq bilim o'zlashtirilishini ta'minlaydi (Wood, Bruner & Ross, 1976).

3. Vositachilik (Mediation) Nazariyasi

Vygotskiy inson tafakkuri va xulq-atvori vositachilar - semiotik vositalar (belgilar, til, raqamlar, ramzlar) orqali shakllanishini asosladi. Uning fikricha, til - bu eng muhim psixologik vosita bo'lib, u nafaqat muloqot, balki fikrlashni ham tashkil etadi. Bu g'oya 1930-yillarda Vygotskiy va uning shogirdi Aleksey Leontevning faoliyat nazariyasi bilan birgalikda rivojlantirilgan.

4. Til va Tafakkur O'rtasidagi Aloqa

Vygotskiy Piajening tilni shunchaki aqliy rivojlanishning natijasi degan qarashiga qarshi chiqib, tilning tafakkurni shakllantiruvchi aktiv vosita ekanligini isbotladi. "Egotsentrik nutq" (kattalar aytmasa ham bola o'z-o'ziga gapirganda) aslida bolaning tafakkurni tashkil etishga intilishi ekanligini va vaqt o'tishi bilan u "ichki nutq"ga aylanib, tafakkurning bir qismiga kirishib ketishini ilmiy jihatdan asosladi.

Scaffold Ta'lim Tushunchasi

"Scaffold" (qo'llab-quvvatlovchi tuzilma) atamasi Vygotskiy tomonidan bevosita kiritilmagan bo'lsa-da, u uning YRZ nazariyasidan kelib chiqqan holda 1976-yilda Devid Vud, Jerom Bruner va Gail Ross tomonidan ishlab chiqilgan. Bu konsepsiya o'qituvchi yoki kattaning bolaga vazifa darajasiga mos keladigan yordam ko'rsatishi, bola malakasi oshishi bilan yordamni asta-sekin kamaytirishi jarayonini anglatadi.

Scaffold ta'limning ta'lim jarayonidagi natijalari: PISA (2018) xalqaro baholash ma'lumotlariga ko'ra, scaffold strategiyalaridan faol foydalanadigan o'qituvchilar sinflarida o'quvchilarning matematika va o'qish ko'rsatkichlari scaffold ishlatilmaydigan sinflarga nisbatan o'rtacha 15–20% yuqori bo'lgan.

Vygotskiy Nazariyasining Ta'lim Jarayoniga Tatbiqi

1. Hamkorlikdagi Ta'lim (Collaborative Learning)

Vygotskiyning ijtimoiy ta'lim nazariyasi hamkorlikdagi o'qitish metodlarining asosini tashkil etadi. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, kichik guruhlarda ishlagan o'quvchilar mustaqil ishlagan o'quvchilarga nisbatan materiallarni 30–35% yaxshiroq eslab qolishlari aniqlangan (Johnson & Johnson, 1999). Zamonaviy ta'limda keng qo'llaniladigan kooperativ ta'lim modeli to'g'ridan-to'g'ri Vygotskiy g'oyalariga asoslanadi.

2. Dinamik Baholash

Vygotskiyning YRZ nazariyasi an'anaviy (statik) testlarga muqobil sifatida dinamik baholash kontsepsiyasini keltirib chiqargan. Dinamik baholashda o'quvchi faqat mustaqil bajaradigan ishi emas, balki yordam bilan nimalarga erishishi ham inobatga olinadi. Bu yondashuv, ayniqsa, maxsus ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalarni aniqlashda an'anaviy testlarga nisbatan 2–3 baravar aniqroq natija berishi ilmiy ishlarda ko'rsatilgan (Lidz, 1991).

3. O'qituvchining Roli

Vygotskiy konsepsiyasida o'qituvchi passiv bilim uzatuvchi emas, balki faol vositachi (mediator) hisoblanadi. O'qituvchi bolaning YRZ doirasida ishlashini ta'minlashi, muloqotni faollashtirishi va fikrlashni rivojlantirishga sharoit yaratishi lozim. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra (2020), Vygotskiy yondashuviga asoslangan o'qituvchi tayyorlash dasturlari o'quv jarayoni sifatini sezilarli darajada yaxshilashi aniqlangan.

4. Bolalar Bog'chasi va Boshlang'ich Ta'lim

Vygotskiy o'yin jarayonini yaqin rivojlanish zonasini kengaytiruvchi asosiy mexanizm deb hisoblagan. Uning fikricha, o'yin davomida bola haqiqiy imkoniyatlaridan yuqori darajada harakat qilishga majbur bo'ladi. Masalan, role-playing o'yinlari bolaning ijtimoiy qoidalarni tushunishiga va til rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Bu g'oya zamonaviy maktabgacha ta'lim standartlarining asosiga kiritilgan.

Vygotskiy Nazariyasining Zamonaviy Talqini va Tanqidi

Vygotskiyning g'oyalari zamonaviy kognitiv neyrosience tomonidan ham qo'llab-quvvatlanmoqda. Mirror neurons (ko'zgodosh neyronlar) tadqiqotlari ijtimoiy o'rganishning biologik asosini ko'rsatib, Vygotskiy nazariyasini neyrobiol jihatdan tasdiqlaydi (Rizzolatti & Craighero, 2004).

Biroq, bir qator tadqiqotchilar YRZ tushunchasining o'lchash qiyinchiligini va universal qo'llanilishi cheklangan ekanligini ta'kidlashadi. Shuningdek, Vygotskiyning madaniy kontekstga haddan tashqari urg'u berishi ba'zi universal kognitiv rivojlanish qonuniyatlarini e'tibordan chetda qoldirishga olib keladi degan tanqidlar mavjud.

Xulosa. Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi bolaning aqliy rivojlanishini individual biologik jarayon sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy va til vositasida sodir bo'ladigan jarayon sifatida ko'radi. Yaqin rivojlanish zonasi, scaffold ta'lim va vositachilik konsepsiyalari bugungi kunda dunyodagi yetakchi ta'lim tizimlarining asosini tashkil etmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham Vygotskiy yondashuvlarini chuqurroq tatbiq etish, xususan hamkorlikdagi ta'lim, dinamik baholash va o'qituvchilarni faol mediator sifatida tayyorlash orqali ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirish mumkin. Bu konsepsiyalar ta'lim islohotlarini amalga oshirishda ishonchli ilmiy-pedagogik asos bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press. Cambridge, MA.
2. Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and Language* (A. Kozulin, Trans.). MIT Press. Cambridge, MA. (Original work published 1934).
3. Wood, D., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). The role of tutoring in problem solving. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17(2), 89–100.
4. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). *Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning* (5th ed.). Allyn & Bacon. Boston.
5. Lidz, C. S. (1991). *Practitioner's Guide to Dynamic Assessment*. Guilford Press. New York.
6. Rizzolatti, G., & Craighero, L. (2004). The mirror-neuron system. *Annual Review of Neuroscience*, 27, 169–192.
7. UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education*. UNESCO Publishing. Paris.
8. Kozulin, A. (1990). *Vygotsky's Psychology: A Biography of Ideas*. Harvard University Press. Cambridge, MA.
9. Daniels, H. (2001). *Vygotsky and Pedagogy*. Routledge. London.